

METAFORA - MÁSKÉPP

Bagi Anita

Szegedi Tudományegyetem

bagianita88@gmail.com

Újdonságok a szemantikai és pragmatikai kutatásokban

Szeged, 2015. április 17.

Az előadás célja

Egy olyan módosítási kísérlet bemutatása, melyben a metafora- és iróniaértést mérő feladatok metaforaként kezelt, ám hasonlatokat tartalmazó célmondait metaforákra cseréltük.

Az új mondatokkal végzett teszteket az SZTE-ÁOK Pszichiátriai Klinikáján folyó szkizofrénia kutatáshoz kapcsolódva, a későbbiekben ismertetett „S” és „Z” alcsoportokon vettem fel.

Definíció helyett

- szkizofrénia elnevezés:
E. Bleuler, 1911
Schizo + phrenia = 'hasadt elme'
- nő:férfi =1:1
- szociokulturális arány: 1%
- heterogén: spektrumbetegség,
betegségcsoport

(Németh, 2003)

„Az ár, amelyet a nyelv kialakulásáért fizetünk?„

- az asszociációk fellazulása
 - a témától való fokozatos távolodás
 - inkoherencia
 - illogikusság
 - irreleváns részletek
 - rímasszociációk
 - neologizmusok
 - sajátos szóhasználat
 - absztrakt gondolkodás nehézsége vagy
- "túlműködése"
 - hallott kifejezés megismétlése (echolália)
 - gondolatblokk (hirtelen és tartós szakadás)

(Crow, 2000)

(Lieberman és mtsai, 2006)

Pragmatika és pragmatikai kompetencia

- ▶ számos elmélet közül az előadás absztraktjához igazodva:
 - ▶ kognitív relevanciaelmélet (Sperber–Wilson, ismerteti Németh T. 2004)
 - ▶ „az emberi megismerés a relevancia maximalizálására törekszik” (kognitív relevancia elve); a második feltételezés lényege, hogy „az osztenzív következtetéses kommunikáció minden megnyilvánulása saját optimális relevanciájának elvárását közvetíti” (a kommunikatív relevancia elve) (Nemesi 2009: 90 idézi Balázs 2010)
- ▶ pragmatikai képesség: „több részterület által együttesen létrehozott működés” (Perkins elméletét idézi Ivaskó 2013) → központi végrehajtó és szándéktulajdonítás
- ▶ Schnell 2007:182: „az idiómák esetében is a szándékolt jelentés kikövetkeztetése mentalizáción alapuló interpretációs stratégiákat igényel”

Metafora- és iróniaértést mérő teszt

6

„Két testvér, Tamás és Béla, vitatkoznak. Béla semmit sem hallgat meg, amit Tamás mond, és Tamás egyre bosszúsabb lesz. Tamás azt mondja: *„Béla, úgy örülök, hogy meghallgatod az én véleményemet is.”*

- ▶ Mit ért ezen Tamás?
- ▶ Mit gondol Tamás Béláról, hogy meghallgatja vagy nem?

Az anya, aki végighallgatta a két fiú vitáját, azt mondja: *„Béla, néha tényleg egy úthenger vagy!”*

- ▶ Mit ért ezen az anya?
- ▶ Mit gondol az anya Béláról, hogy meghallgatja Tamást vagy nem?”

(Herold és mtsai 2002a, 2002b, 2004 alapján)

Ellentmondásos eredmények: ToM - metafora és iróniaértés

7

- ▶ Haas et al 2014: pragmatikai konnektorok és közmondások vizsgálata szkizofréniával élőknel (alacsonyabb teljesítmény)
- ▶ Zeev–Wolf és mtsai 2014: újszerű és konvencionális metaforák megértése szkizofréniával élőknel reakcióidő mérésel
 - ▶ konvencionális metaforáknál: jobb féltekei előny szemben a kontrollal
 - ▶ újszerű metaforák jobb megítélése a konvencionális metaforákkal szemben.
- ▶ Happé autizmussal élő személyekkel végzett vizsgálata 1993,1995 (idézi Szamarasz 2014)
 - ▶ elsőfokú → metaforák; másodfokú → irónia
- ▶ Herold és mtsai 2002b, 2004: szkizofréniával élőkkel végzett vizsgálataik
 - ▶ elsőfokú → metaforák; másodfokú → irónia
- ▶ Mo és mtsai remisszióban lévő szkizofrén betegek 2008 (idézi Szamarasz 2014)
 - ▶ másodfokú → metafora; az iróniaértés nem hozható összefüggésbe a mentalizációs képességgel

Hipotézisek

1. Feltételezzük, hogy a hasonlatok valódi metaforákkal való kicserélése eltérő eredményeket hoz a korábbi eredményekkel összevetve: az eredeti tesztmondatokban megjelenő „olyan, mint” és „úgy, mint” szerkezetek megkönnyíthetik a célmondat értelmezését (Szamarasz 2014 idézi).
2. A mentalizációs képességet mérő tesztek eredményei összefüggést mutatnak a metafora- és iróniaértést mérő tesztek eredményeivel (Happé 1993, 1995 idézi Szamarasz 2014; Herold és mtsai 2002a, 2002b, 2004, 2005; Langdon és mtsai 2002).
3. Az „S” és „Z” csoport tudatelméleti eredményei között eltérést feltételezünk a „Z” csoport jobb teljesítményével (Szendi és mtsai, 2010).
4. Az „S” és „Z” csoport pragmatikai képességet mutató eredményei között eltérést feltételezünk, a „Z” csoport jobb teljesítményével (Szendi és mtsai, 2010).
5. Feltételezzük, hogy a fluencia tesztek eredményei közül a szemantikus fluencia eredményei, az előző kutatásokhoz igazodva, magasabbak lesznek a „Z” csoportban (Szendi és mtsai, 2010).

Vizsgálati személyek

	S (6)	Z (6)
Életkor	46	39,5
Iskolázottság	10,5	14,75
Kezesség	jobb	jobb

- ▶ 14 tesztfelvétel – 2 beteg eredményei hiányosság miatt kiestek
- ▶ Egyetlen női vizsgálati személy az 'S' csoportban (kétkezes)
- ▶ S: mindkét féltekét érintő frontális diszfunkció
- ▶ Z: bal frontális diszfunkció
- ▶ SF, VPT, WCST, Corsi-kocka fordított sorrend

(Szendi és mtsai, 2010)

Elvégzett tesztek

10

A tesztek egy ülésben, az SZTE-ÁOK Pszichiátriai Klinikáján készültek el

TESZTEK	VIZSGÁLT FUNKCIÓ VAGY MUNKAMEMÓRIA-KOMPONENS
MMSE + órarajzolás	Kognitív állapotfelmérés
Fluencia tesztek (fonemikus, szemantikus, igemegnevezési)	Központi végrehajtó
Tudatelméleti teszt	Mentalizációs képesség
Metafora- és iróniaértést mérő teszt	Pragmatikai kompetencia

Eredmények

11

	S (6)	Z (6)
MMSE (max. 30 p.)	28,3	28,3
Óra (max. 10 p.)	6,1	5,1
's'	10 (16-4)	9,3 (13-4)
't'	10,1 (14-5)	10,1 (18-6)
Állat	16,3 (22-13)	17 (23-10)
Gyümölcs	11,6 (14-6)	12,1 (18-6)
Igemegnevezési	11,5 (17-7)	14,1 (21-10)
ToM-1 (max. 2 p.)	1,3 (2-1)	1,83 (2-1)
ToM-2 (max. 2 p.)	0,66 (2-0)	0,66 (2-0)
R-metafora (max. 4 p.)	1,66 (3-0)	3,5 (4-2)
R-irónia (max. 4 p.)	1,5 (3-0)	2 (4,0)
Ú-metafora (max. 4 p.)	2,16 (3-1)	3,16 (4-0)
Ú-irónia (max. 4 p.)	1,83 (4-0)	2 (4-0)

1. Feltételeztük, hogy a hasonlatok valódi metaforákkal való kicserélése eltérő eredményeket hoz a korábbi eredményekkel összevetve. Meglepő eredményként a gyengébbnek várt „S” csoport teljesített jobban, míg a „Z” csoport eredményei romlottak. Az iróniaértés értékeinél szintén javultak az „S” csoport eredményei, míg a Z csoport eredményei változatlanok maradtak.
2. Jelen eredmények tükrében nem jelenthetjük ki biztosan, hogy a mentalizációs képességet mérő tesztek eredményei összefüggést mutatnak a metafora- és iróniaértést mérő teszt eredményeivel.
3. Az „S” és „Z” csoport tudatelméleti eredményei között eltérést feltételeztünk, a „Z” csoport jobb teljesítményével; azonban e hipotézisünk csak az elsőrendű feladatban érvényesült.
4. Az „S” és „Z” csoport pragmatikai képességet mutató eredményei között eltérést feltételeztünk, a „Z” csoport jobb teljesítményével számolva – csak részben teljesült (ld. 1.)
5. Feltételeztük, hogy a fluencia tesztek eredményei közül a szemantikus fluencia eredményei, az előző kutatásokhoz igazodva, magasabbak lesznek a „Z” csoportban. A hipotézisünk igaznak bizonyult. Emellett az eddig fel nem vett igemegnevezési fluenciában is jobban teljesített a „Z ” csoport.

Felvetődő kérdések és további irányok

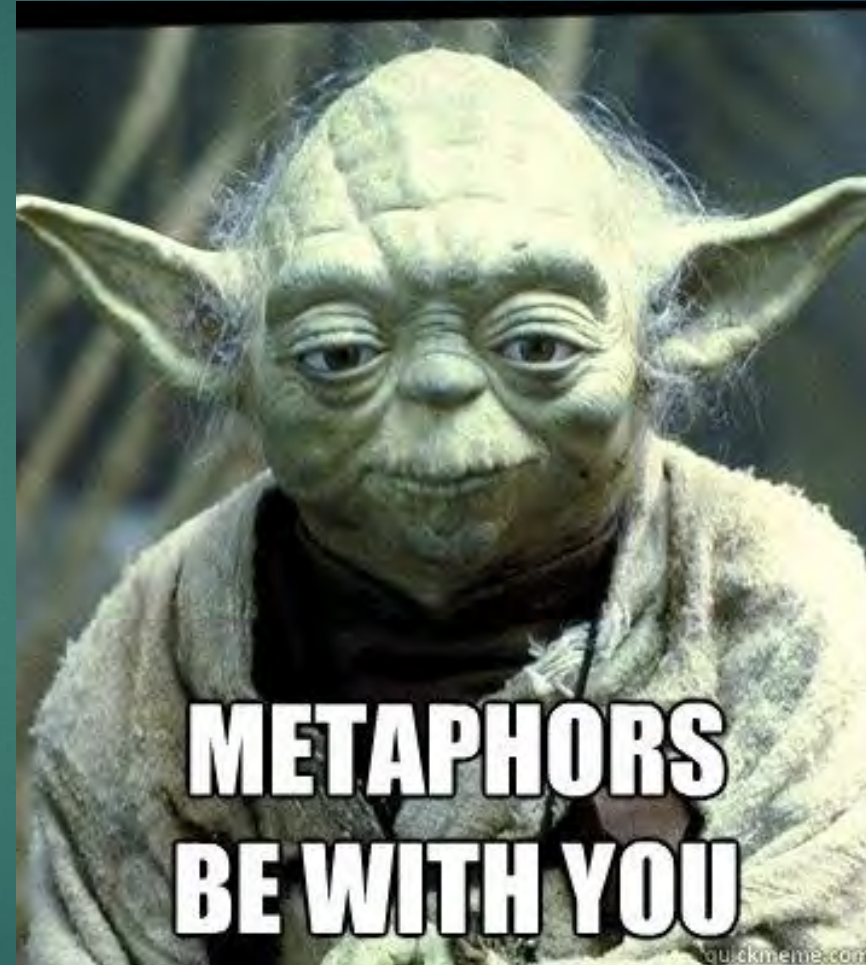
13

- ▶ Felvetődő kérdések:
 - ▶ gyógyszerek hatása
 - ▶ esetlegesen fennálló depresszió
 - ▶ Remisszióban felvett tesztek → idő → újabb pszichózis?
 - ▶ nyelvi „tájkép”
 - ▶ tesztfelvételi körülmények („gépesítés”)
- ▶ További lehetséges irányok:
 - ▶ iróniaértés célzottabb vizsgálata → viccek?
 - ▶ más elméleti keret alkalmazása

Köszönetnyilvánítás

Dr. Hoffmann Ildikónak,
Dr. Szendi Istvánnak,
Tóth Lujzinak,
a vizsgálatban résztvevőknek
valamint...

Köszönöm a
figyelmet!

Hivatkozások I.

1. Balázs Patrícia 2010: A pragmatikai kompetencia fejlődésének vizsgálata kisiskolások körében, *Anyanyelv-pedagógia*, 2010/1. [<http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=243> – megtekintés: 2014. december 27.]
2. Crow, Timothy: *Schizophrenia as the price that homo sapiens pays for language: a resolution of the central paradox in the origin of the species*, *Brain Research Reviews*, 2000 Mar;31(2-3):118-29.
3. Garab Edit Anna 2007: Nyelvi képességek (a)vagy gondolkodási zavar szkizofréniában, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 62/4, 495–512.
4. Haas et al 2014: Evidence of Pragmatic Impairments in Speech and Proverb Interpretation in Schizophrenia, *Journal of Psycholinguistic Research* April 2014, [<http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10936-014-9298-2> – megtekintés: 2015. március 16.]
5. Herold Robert et al 2002a: A szkizofrén nyelvhasználatra jellemző pragmatikai deficit egy vonatkozásáról. A maximák dekódolásának zavara, *Neuropsychopharmacologia Hungarica* 2002 IV/1, 27–30.
6. Herold Róbert et al 2002b: Theory of mind deficit in people with schizophrenia during remission, *Psychological Medicine* 32: (6), 1125–1129.
7. Herold Róbert et al 2004: A mentalizációs zavar nyelvpragmatikai és neurokognitív összefüggései szkizofréniában, *Neuropsychopharmacologia Hungarica* 2004 VI/2, 72–78.
8. Herold Róbert 2005: Mentalizációs deficit szkizofréniában, tézisfüzet, [http://aok.pte.hu/docs/phd/file/dolgozatok/2005/Herold_Robert_tezisfuzet.pdf – 2014. május 5.]
9. Ivaskó Livia 2013: Lehetőségek a pragmatikai képesség tanulmányozására a pragmatika, a nyelvészet és a kognitív idegtudomány határán, *MAGYAR NYELV* 2: pp. 170-177. Paper x.

Hivatkozások II.

1. Langdon, R., Davies, M., Coltheart, M. (2002): Understanding Minds and Understanding Communicated Meanings in Schizophrenia. *Mind and Language*, vol. 17, no. 1, 68-104.
2. Lieberman, Jeffrey A. et al 2006: *A szkizofrénia tankönyve*, ford.: Posztmodern Bt., American Psychiatric Publishing Inc., Budapest
3. Németh Attila 2003: *Pszichiátria – Másképp*, Medicina Kiadó, Budapest
4. Németh T. Enikő 2004: A kommunikatív nyelvhasználat elvei. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok 20*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 221–254.
5. Schnell Zsuzsanna 2007: A láthatatlan jelentés problémája, in: A 3. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia előadásai, szerk.: Rab Virág–Dévényi Anna–Sarlós István, Pécsi Tudományegyetem, Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs. 182–190.
6. Szamarasz Vera Zoé 2014: Metafora. in: *Pszicholingvisztika*, 2. kötet, szerk.: Pléh Csaba és Lukács Ágnes, Akadémiai Kiadó, Budapest, 777–811.
7. Szendi István et al 2010: Two subgroups of schizophrenia identified by systematic cognitive neuropsychiatric mapping, *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience* **260**, 257-66.
8. Tánczos Tímea 2012: A végrehajtó funkciók szerepe az iskolában és a verbálisfluencia-tesztek, *Iskolakultúra*, 38–51.
9. Zeev-Wolf et al 2014: Fine-coarse semantic processing in schizophrenia: A reversed pattern of hemispheric dominance, *Neuropsychologia* 56(2014)119–128.